

PWYLLGOR LLYWIO'R GYMRAEG

Cofnodion cyfarfod o'r Pwyllgor Llywio'r Gymraeg a gynhaliwyd yn Ystafell Gynhadledd 1b, Neuadd y Sir, Rhuthun, Dydd Llun, 18 Rhagfyr 2017 am 10.00 am.

YN BRESENNOL

Cynghorwyr Ann Davies, Huw Hilditch-Roberts, Arwel Roberts, Anton Sampson, Tony Thomas, Graham Timms a Joe Welch

HEFYD YN BRESENNOL

Cyfarwyddwr Corfforaethol Cymunedau (NS); Arweinydd Tîm – Cyfathrebu a Rheoli Ymgyrchoedd (GW); Prif Reolwr Cefnogi Addysg (GD); Swyddog Datblygu Staff (MW); Rheolwr Gwasanaethau Democrataidd (SP) a Gweinyddwr Pwyllgorau (KEJ)

1 YMDDIHEURIADAU

Cynghorwyr Ellie Chard, Tony Flynn, Paul Penlington ac Emrys Wynne.

2 DATGAN CYSYLLTIAD

Ni chafodd unrhyw gysylltiad ei ddatgan.

3 PENODI CADEIRYDD

Gofynnwyd am enwebiadau ar gyfer penodi Cadeirydd. Cynigiodd y Cynghorydd Tony Thomas y dylid penodi'r Cynghorydd Graham Timms yn Gadeirydd, ac eiliwyd hynny gan y Cynghorydd Arwel Roberts. Gan nad oedd unrhyw enwebiadau eraill ac o'i roi i'r bleidlais -

***PENDERFYNWYD** y dylid penodi'r Cynghorydd Graham Timms yn Gadeirydd Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg ar gyfer y flwyddyn ddinesig bresennol.*

4 PENODI IS-GADEIRYDD

Gofynnodd y Cadeirydd am enwebiadau ar gyfer Is-gadeirydd. Cynigiodd y Cynghorydd Ann Davies y dylid penodi'r Cynghorydd Tony Thomas yn Is-gadeirydd, ac eiliwyd hynny gan y Cynghorydd Anton Sampson. Gan nad oedd unrhyw enwebiadau eraill ac o'i roi i'r bleidlais -

***PENDERFYNWYD** y dylid penodi'r Cynghorydd Tony Thomas yn Is-gadeirydd Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg ar gyfer y flwyddyn ddinesig bresennol.*

5 MATERION BRYD FEL Y'U CYTUNWYD GAN Y CADEIRYDD

Ni chodwyd unrhyw fater bryd.

6 DATBLYGIAD STRATEGOL YR IAITH GYMRAEG

Gan ystyried mai hwn oedd cyfarfod cyntaf Pwyllgor Llywio'r Iaith Gymraeg, roedd swyddogion o'r farn y byddai'n ddefnyddiol darparu cyd-destun a diweddariad ar Safonau'r Gymraeg a'r gwaith a wnaed dros yr ychydig flynyddoedd diwethaf, yn enwedig o ran gofynion deddfwriaethol. Er bod gwaith y Pwyllgor yn canolbwyntio ar Safonau'r Gymraeg, roedd eitemau ar y rhaglen hefyd yn cynnwys Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg, a'r Fframwaith Mwy Na Geiriau, er mwyn rhoi ymwybyddiaeth i aelodau o'r gwaith a wneir drwy fforymau eraill yn y gymuned ehangach.

Cyflwynodd yr Arweinydd Tîm – Cyfathrebu a Rheoli Ymgyrchoedd adroddiad (a ddosbarthwyd yn flaenorol) a rhoddodd gyflwyniad PowerPoint a oedd yn cynnwys -

- y sefyllfa hanesyddol pan fyddai awdurdodau lleol unigol yn datblygu eu cynlluniau eu hunain ar gyfer y Gymraeg a oedd yn amrywio'n fawr o ran ansawdd
- deddfwriaeth newydd ar ffurf Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 a'r bwriad i sicrhau bod y Gymraeg a'r Saesneg yn cael eu trin yn gyfartal
- creu Comisiynydd y Gymraeg a datblygu safonau'r Gymraeg
- mae 169 o Safonau'r Gymraeg wedi'u cyhoeddi a'u categorio dan y themâu: gohebiaeth, hybu, llunio polisi a gweinyddiaeth fewnol, ac roedd y Cyngor wedi ymateb iddynt mewn ffordd gadarnhaol
- rôl a phwerau Comisiynydd y Gymraeg o ran sicrhau bod awdurdodau lleol yn cydymffurfio â Safonau'r Gymraeg
- Strategaeth y Gymraeg (cymeradwywyd mis Chwefror 2017) sydd wedi amlygu pum maes allweddol i'w datblygu gyda'r nod o gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg yn Sir Ddinbych o 0.5% dros y pum mlynedd nesaf gyda bwriad o ystyried targed hirdymor i gynyddu nifer y siaradwyr Cymraeg dros y pymtheg mlynedd nesaf, a
- chyfrifoldeb strategol am Safonau'r Gymraeg a thrin materion sy'n ymwneud â'r Gymraeg o ddydd i ddydd.

Tynnwyd sylw Aelodau at yr adroddiad a mesurau eraill i gryfhau a hybu'r Gymraeg yn yr awdurdod gan gynnwys; penodi Hyrwyddwyr yr Iaith Gymraeg; sesiynau galw heibio i staff; cortynnau gwddf Iaith Gwaith; llofnodion e-bost dwyieithog; Cysill a Microsoft Office yn Gymraeg; ateb y ffôn; y fewnrwyd; casglu gwybodaeth am staff; priif linell ffôn y cyngor; gwobrau rhagoriaeth staff; diwylliant/ethos y sefydliad; ymarfer siopwr cudd a chyflwyno cydymffurfio â'r Gymraeg mewn heriau gwasanaeth. Roedd swydd Swyddog Iaith Gymraeg yn cael ei hysbysebu ar hyn o bryd i gynorthwyo ymhellach â datblygiad strategol y Gymraeg yn yr awdurdod. Er bod staff a chynghorwyr wedi ymateb yn gadarnhaol i Safonau'r Gymraeg, roedd lle i wella o hyd.

Trafododd Aelodau amrywiol agweddau ar yr adroddiad gyda swyddogion, gan gynnwys -

- **Strategaeth y Gymraeg** – cyfeiriwyd at y targed 0.5% ac roedd rhai yn ystyried ei fod wedi'i osod yn rhy isel.

Gan ystyried y dirywiad yn nifer y siaradwyr Cymraeg dros y blynyddoedd diweddar, roedd yn bwysig gosod targed realistig yn y tymor byrrach (byddai'r canlyniad yn cael ei fesur gan y cyfrifiad yn 2021) a'r bwriad oedd gosod targed mwy heriol dros y tymor hirach. Roedd dull amlochrog ar draws pob amrywiaeth oedran yn cael ei ddilyn ac er bod pobl ifanc yn y system addysg yn faes twf sylweddol, y bwriad yn y tymor hwy oedd cadw siaradwyr Cymraeg yn Sir Ddinbych drwy gyfleoedd cyflogaeth a gweithio gyda dosbarthiadau addysg oedolion.

- **Gwobrau Rhagoriaeth Staff** – roedd y gwobrau i anrhydeddu staff am eu hymrwymiad a'u hymroddiad i ddatblygu'r Gymraeg yn y cyngor wedi'u croesawu'n fawr ac adroddodd swyddogion am effaith gadarnhaol enillwyr y gorffennol gan ymhelaethu am eu gwaith parhaus o ran hyrwyddo'r Gymraeg yn eu gwasanaeth eu hunain a meysydd gwasanaeth eraill, gan rannu arfer gorau a hybu'r Gymraeg.
- **Casglu gwybodaeth am staff** – wrth hunanasesu eu sgiliau ieithyddol, roedd llawer o staff yn amharod i adlewyrchu'n gywir eu gallu i sgwrsio yn Gymraeg am amrywiaeth o resymau, gan gynnwys hyder yn eu gallu eu hunain, ac roedd y Strategaeth yn cynnwys yr angen i feithrin hyder staff i ddefnyddio'r Gymraeg ac annog a chefnogi staff yn hynny o beth.
Roedd rhai staff hefyd yn poeni y byddai gofyn iddynt gymryd dyletswyddau penodol fel siaradwr Cymraeg/cyfieithydd dynodedig yn y gwasanaeth yn ogystal â'r swydd roeddent yn cael eu cyflogi i'w gwneud, ac roedd yn bwysig i gadw hynny mewn cof. Gobeithiwyd y byddai hunanasesiadau yn y dyfodol yn adlewyrchu sgiliau ieithyddol staff yn fwy cywir.
- **Cyfieithu adroddiadau drafft** – roedd mater bod adroddiadau drafft yn cael eu cyhoeddi yn Saesneg yn unig wedi'i godi o'r blaen.
Eglurwyd mai pwrpas y Pwyllgor oedd canolbwyntio ar Safonau'r Gymraeg a Strategaeth y Gymraeg. Oherwydd nad oedd gofyniad ar hyn o bryd i ddogfennau drafft gael eu cyhoeddi'n ddwyieithog, nid oedd effaith negyddol ar y Safonau o ran cydymffurfio ac nid oedd yn fater i'r Pwyllgor.
- **Gwasanaethau Cyfieithu Conwy/Cyfieithu Mewnol** – roedd rhai materion wedi'u codi o ran ansawdd cyfieithiadau, ar gyfer dogfennau pwyllgor a rhai datganiadau i'r wasg diweddar, a gwnaeth swyddogion ymhelaethu ar y gwasanaeth cyfieithu a ddarperir gan Gyngor Bwrdeistref Sirol Conwy ynghyd â dibynnu ar ewyllys da staff ar gyfer cyfieithiadau mewnol penodol pan oedd angen brys i ymateb yn syth i sefyllfa benodol, fel darparu gwybodaeth a diweddariadau yn ystod y tywydd gwael diweddar. Pe bai'r Cyngor yn teimlo y dylid rhoi blaenoriaeth i'r cyfieithiadau brys hynny, byddai angen rhoi ystyriaeth yn y broses o osod y gyllideb i sut i gyflawni'r ddarpariaeth y tu allan i oriau. Roedd aelodau'n cydnabod yr anawsterau o ran tafodiaith ranbarthol ac arddull benodol o ran darparu gwasanaethau cyfieithu a soniodd swyddogion am fanteision y gwasanaeth cyfieithu a ddarperir gan Gonwy o ran terminoleg gyson gan fod llawer o'r cyfieithwyr yn seiliedig yn lleol iawn. Roedd cwynion ac ymholiadau o ran safon cyfieithiadau Cymraeg wedi lleihau ac roeddent yn tueddu i ganolbwyntio yn bennaf ar arddull a dewisiadau geirfa yn hytrach na chamgymeriadau. Roedd sylwadau diweddar a wnaed, gan gynnwys pryderon o ran cyfieithu cofnodion y cyngor, wedi'u trafod yn uniongyrchol gyda Chonwy ac roedd sylw yn cael ei roi i hyn. Roedd y Cynghorydd Huw Hilditch-Roberts yn teimlo y dylid gwneud rhagor o waith o ran y gwasanaeth cyfieithu a ddarperir gan Gonwy er mwyn darparu sicrwydd o ran safonau ansawdd a gwerth gorau.

PENDERFYNWYD y dylid derbyn a nodi cynnwys yr adroddiad.

7 CYNLLUN STRATEGOL CYMRAEG MEWN ADDYSG 2017-2020

Cyflwynodd Prif Reolwr Cymorth Addysg adroddiad (a ddosbarthwyd yn flaenorol) i gyflwyno Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg 2017 - 2020 y Cyngor a oedd yn dangos sut byddai'r canlyniadau a'r targedau a amlinellwyd gan Lywodraeth Cymru yn cael eu cyflawni. Roedd yr adroddiad hefyd yn manylu ar waith a wnaed hyd yma wrth aros am gymeradwyaeth ffurfiol Llywodraeth Cymru ar gyfer y Cynllun drafft.

Roedd yr oedi o ran cymeradwyaeth Llywodraeth Cymru ar gyfer y Cynllun wedi achosi rhwystredigaeth ond disgwyliwyd y byddai cymeradwyaeth yn dod yn y Flwyddyn Newydd a byddai'r Cynllun yn cael ei gyflwyno i'r Cabinet i'w gymeradwyo wedyn. Roedd y Cynllun yn canolbwyntio ar wella sgiliau, yn enwedig cyfathrebu ar lafar a dealltwriaeth ac roedd yn gweithio tuag at y canlyniadau a ganlyn -

- mwy o blant saith oed yn cael eu haddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg
- mwy o ddysgwyr yn parhau i wella eu sgiliau iaith wrth drosglwyddo o ysgol gynradd i ysgol uwchradd
- mwy o fyfyrwyr 14 - 16 oed yn astudio ar gyfer cymwysterau drwy gyfrwng y Gymraeg
- mwy o fyfyrwyr rhwng 14 - 19 oed yn astudio pynciau drwy gyfrwng y Gymraeg mewn ysgolion, colegau a dysgu seiliedig ar waith
- mwy o fyfyrwyr gyda sgiliau uwch yn y Gymraeg
- darpariaeth cyfrwng Cymraeg ar gyfer dysgwyr gydag anghenion dysgu ychwanegol
- cynllunio'r gweithlu a datblygiad proffesiynol parhaus

Eglurwyd rôl y Grŵp Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg o ran cefnogi a monitro gweithredu'r Cynllun a darparwyd manylion aelodaeth y Grŵp. Byddai'r gwaith sy'n cael ei wneud yn cyfrannu at Lywodraeth Cymru yn cyflawni ei darged o un filiwn o siaradwyr Cymraeg erbyn 2050 ac roedd gan ysgolion cyfrwng Cymraeg a Saesneg ran i'w chwarae. Fodd bynnag, roedd canfyddiad bod y Cynllun yn ymwneud ag ysgolion cyfrwng Cymraeg yn unig ac roedd gwaith yn mynd rhagddo i ymgysylltu ac annog cyfranogiad ysgolion cyfrwng Saesneg – roedd cynyddu swm ac ansawdd Cymraeg a addysgir mewn ysgolion cyfrwng Saesneg yn amcan allweddol. Yn olaf, tynnwyd sylw aelodau at y gyfradd ymateb siomedig i'r ymgynghoriad ar y Cynllun drafft, er gwaethaf sylw helaeth, ac roedd her wrth greu'r cynllun nesaf i sicrhau rhagor o fewnbwn a rhagor o ymateb gan fudd-deiliaid.

Codwyd y materion canlynol wrth drafod –

- cydnabuwyd pwysigrwydd datblygu sgiliau ar gam cynnar i wella cynnydd, ynghyd â'r heriau o sicrhau bod systemau priodol ar waith ar gyfer hwyrddyfodiaid i ysgolion i sicrhau eu llwyddiant.

- nid oedd tystiolaeth amlwg i awgrymu bod disgyblion yn symud o ysgolion cyfrwng Cymraeg i ysgolion cyfrwng Saesneg i astudio ar gyfer cymwysterau Safon Uwch nac unrhyw ddata i ddangos bod disgyblion yn cyflawni graddau is wrth iddynt gael eu haddysgu drwy gyfrwng y Gymraeg ar y lefel honno. Roedd y penderfyniad o ran lle i astudio i lawr i ddewis rhieni. Fodd bynnag nodwyd bod rhai pynciau yn cael eu haddysgu drwy gyfrwng y Saesneg yn unig mewn rhai lleoliadau ac roedd disgyblion yn trosglwyddo o un ysgol i'r llall gan ddibynnu ar yr amrywiaeth o bynciau sydd ar gael.
- roedd rhywfaint o drafodaeth yn canolbwyntio ar gategoreiddiad iaith ysgolion penodol a dywedwyd wrth aelodau fod nifer y plant a oedd yn parhau ag addysg cyfrwng Cymraeg yn dilyn trosglwyddo o ysgolion cynradd i ysgolion uwchradd yn cael ei fonitro gan Grŵp Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg ac roedd swyddogion yn datblygu strategaeth farchnata i sicrhau bod rhieni yn gwbl ymwybodol o'r ffeithiau wrth ddewis ysgol uwchradd i'w plentyn gyda bwriad o hyrwyddo'r cynnig Cymraeg – nod y grŵp Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg oedd nid colli disgyblion o'r ffrwd Gymraeg ar lefel uwchradd; o ran Ysgol Brynhyfryd, cadarnhaodd swyddogion fod y ffrwd 'N' wedi'i dileu gan adael y ffyrddau cyfrwng Cymraeg a chyfrwng Saesneg.
- er ei bod yn bwysig i'r Pwyllgor fod yn ymwybodol o'r Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg, cyfrifoldeb y Grŵp Cynllun Strategol Cymraeg mewn Addysg oedd cefnogi a monitro ei weithredu. Fodd bynnag, byddai croeso i aelodau fynychu cyfarfod y Grŵp yn y dyfodol ac arsylwi lefel y drafodaeth, roedd manylion hyn yn cael eu darparu yn y cyfarfod.

PENDERFYNWYD y dylid derbyn a nodi cynnwys yr adroddiad.

Ar y pwynt hwn (11.15 a.m.) cymerodd y cyfarfod egwyl am luniaeth.

8 FFRAMWAITH MWY NA GEIRIAU

Cyflwynodd y Swyddog Datblygu Staff yr adroddiad (a ddosbarthwyd yn flaenorol) i roi gwybod i aelodau am y cynnydd a wnaed o ran datblygu'r fframwaith Mwy na geiriau/More than just words a gyhoeddwyd gan Lywodraeth Cymru yn 2012.

Pwrpas y fframwaith oedd hybu'r Gymraeg mewn gwasanaethau iechyd, gwasanaethau cymdeithasol a gofal cymdeithasol a'r nod oedd sicrhau bod sefydliadau yn cydnabod bod y Gymraeg yn rhan annatod o ofal a bod pobl a oedd angen gwasanaethau yn Gymraeg yn cael cynnig hynny – gelwid hyn yn 'Gynnig Gweithredol'. Roedd hon yn neges a oedd wedi'i hybu gyda'r staff i gyd, waeth a oeddent yn staff mewnol neu staff a gomisiynwyd i ddarparu gwasanaethau.

Roedd camau gweithredu i'w gweithredu gan y Cyngor yn 2017-18 yn cwmpasu'r meysydd a ganlyn -

- darparu manylion ar sut roedd gwasanaethau yn diwallu anghenion siaradwyr Cymraeg ar hyn o bryd ochr yn ochr â thargedau i sicrhau gwelliant
- sicrhau bod gallu a chymhwysedd iaith Gymraeg staff wedi'u cynnwys mewn gweithdrefnau adnoddau dynol a recriwtio

- rhannu arfer gorau o ran darparu gwasanaethau Cymraeg eu hiaith a sut i wneud 'Cynnig Gweithredol' gyda'r holl staff a gyflogir yn uniongyrchol neu mewn gwasanaethau a gomisiynir
- darparu hyfforddiant ac adnoddau iaith i'r holl staff a chyfleoedd i siaradwyr Cymraeg gynyddu eu hyder o ran darparu gwasanaethau yn Gymraeg
- darparu rhyngwynebau a meddalwedd iaith Gymraeg i staff gwasanaethau cymdeithasol a gwasanaethau gofal cymdeithasol i'w galluogi a'u helpu i weithio mewn ffordd ddwyieithog

Croesawodd yr Aelodau'r fframwaith, gan amlygu pwysigrwydd sicrhau bod pobl a oedd angen gwasanaethau yn Gymraeg yn cael cynnig hynny, heb orfod gofyn, yn enwedig gan fod staff yn delio gydag unigolion diamddiffyn iawn mewn llawer o achosion. Gan ymateb i gwestiynau eglurodd swyddogion fod dewis iaith yn cael ei sefydlu ar y pwynt cyntaf o ran ymholiad a'i drosglwyddo i sicrhau bod staff mewn gwahanol wasanaethau yn meddu ar y sgiliau angenrheidiol er mwyn diwallu anghenion yr unigolyn dan sylw. Roedd gofal yn cael ei gymryd o ran darparu gwasanaethau mewn cartrefi preswyl/nyrsio a lleoliadau gofal dydd hefyd i sicrhau rhyngweithio priodol a thrwy wahanol weithgareddau er mwyn meithrin hyder. Roedd gwaith yn cael ei wneud i feithrin hyder staff o ran defnyddio'r Gymraeg a dysgu'r eirfa ac roedd cynllunio'r gweithlu yn fater allweddol. O ran monitro cynnydd, roedd angen adroddiad blynyddol ar Lywodraeth Cymru ar ddarparu camau gweithredu penodol o ran gweithredu'r fframwaith a byddai monitro pellach hefyd yn cael ei wneud mewn systemau monitro presennol, fel mewn arolygiadau AGGCC. Roedd yn ddymunol nodi bod y Cyngor wedi cael adroddiadau cadarnhaol iawn gan rheoleiddwyr o ran y Gymraeg, er ei bod yn daith barhaus o ran gwelliant.

PENDERFYNWYD y dylid derbyn a nodi cynnwys yr adroddiad.

9 RHAGLEN GWAITH I'R DYFODOL

Cyflwynwyd rhaglen gwaith i'r dyfodol y Pwyllgor i'w hystyried.

Byddai'r Pwyllgor yn cyfarfod bob tri mis a byddai dyddiadau cyfarfod ar gyfer mis Mawrth a mis Mehefin 2018 yn cael eu cadarnhau yn dilyn ymgynghori ag aelodau. Eglurodd y Cyfarwyddwr Corfforaethol Cymunedau waith y Pwyllgor o ran Safonau'r Gymraeg a Strategaeth y Gymraeg a chytunwyd i ddosbarthu cylch gorchwyl y Pwyllgor i aelodau i sicrhau rhwyddineb o ran cyfeirio.

Yn dilyn ystyriaeth o'r eitemau yn y rhaglen gwaith i'r dyfodol -

PENDERFYNWYD nodi Rhaglen Gwaith i'r Dyfodol y Pwyllgor.

Daeth y cyfarfod i ben am 11.40 a.m.